

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ МЕДИЧНИЙ ІНСТИТУТ
Кафедра хірургії, травматології, ортопедії та фтизіатрії**

МЕТОДИЧНІ РОЗРОБКИ

ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ З КУРСУ

“ЗАГАЛЬНА ХІРУРГІЯ”

**для самостійної аудиторної і позааудиторної
РОБОТИ СТУДЕНТІВ**

МЕТОДИЧНА РОЗРОБКА ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ

Тема: Історія розвитку хірургії. Деонтологія в хірургії. Організація хірургічної допомоги. Хірургічний стаціонар. Санітарно-гігієнічні вимоги до медперсоналу та студентів. (2 години)

1. Актуальність теми.

Історія хірургії - це окремий, дуже важливий розділ, який заслуговує великої уваги Найважливішими переломними етапами в розвитку хірургії стали кінець XIX і початок XX сторіччя. В цей час виникли і почали розвиватися три хірургічні напрямки, які обумовили якісно новий розвиток усієї медицини. Цими напрямками є антисептика з асептикою, анестезіологія і вчення про боротьбу з крововтратою та переливання крові. Ці три галузі хірургії забезпечили удосконалення хірургічних методів лікування і сприяли перетворенню ремесла в точну високо розвинуту і майже всесильну медичну науку

2. Обґрунтування теми.

Студенти вивчають історію розвитку хірургічної науки на Україні відкриття Києво-Могилянської академії, Львівського, Харківського та Київського університетів та створення медичних факультетів при них .

Студенти вивчають відомості життя та діяльності видатних вітчизняних хірургів: М.І. Пирогова, В.О.Караваєва, М.В.Скліфосовського, М.М. Волковича, О.О. Шалімова, М.М. Амосова та інших

Наголошується на особливостях хірургічної етики та деонтології, з'ясовуються юридичні аспекти хірургічної діяльності

3. Мета заняття.

Вивчити шляхи розвитку вітчизняної хірургії, що дають можливість орієнтуватись в її досягненнях. Ознайомитись з історією Києво-Могилянської академії. Львівського, Харківського, Київського університетів. Вивчити життя та діяльність видатних вітчизняних хірургів: М.І.Пирогова, В.О.Караваєва, М.М. Волковича, М.В.Скліфосовського, О.О. Шалімова, М.М. Амосова та інших. Вивчити основи медичної етики та хірургічної деонтології, як основи діяльності лікаря при виконання професійних обов'язків.

4. Базовий рівень знань.

1 Інформація, отримана з інтернету.

2. Знання змісту вступної лекції.

Студент повинен знати:

- життя та діяльність провідних вітчизняних вчених хірургів (М.І.Пирогова, В.О.Караваєва, М.В.Скліфосовського, М.М.Волковича, О.О. Шалімова, М.М. Амосова).

- характеристику вітчизняних хірургічних шкіл (Київська, Харківська, Львівська).

- юридичні аспекти хірургічної діяльності,

Студент повинен уміти :

- визначити норми поведінки з точки зору лікарської етики та хірургічної деонтології.

5. Перелік конкретних знань та умінь, які набуватиме студент:

1. Познайомитись з історією кафедри загальної хірургії.
2. Засвоїти чотири основних періоди розвитку хірургії:
 - 1) Емпіричний VI-VII сторіччя до н. е. до кінця XVI ст. н.е.
 - 2) Анатомічний - з кінця XVI ст. до кінця XIX ст.
 - 3) Період великих досягнень кінця XIX - початок XX ст.
 - 4) Фізіологічний - хірургія XX ст.

3. Знати життя та діяльність видатних хірургів М.І. Пирогова, С.І. Спасокукоцького, М.В. Скліфосовського, О.О. Боброва, С.С. Юдіна, М.О. Вельямінова, О.О. Шалімова, М.М. Амосова.

4. Уміти визначити норми поведінки з точки зору лікарської етики та хірургічної деонтології.

6. Основні положення теми.

Назва хірургії походить від грецьких слів - (Наіга – рука та ергоп - дія). Проте хірургія не тільки "рукоділья". Це комплекс чинників, які треба знати теоретично і оволодіти практично, щоб підійти до хворого із скальпелем у руці. Хірургія - одна з основних галузей медицини, у якій основним заходом при лікуванні захворювань є оперативний метод. Під час операцій більшою частиною застосовують метод механічної дії на тканини: їх розсікають, оголюють і ліквідують патологічний осередок, відновлюють нормальну форму, функцію тканин, або окремих частин тіла, проводять пересадку тканин і органів. Давній індійський лікар Сушрута яскраво охарактеризував хірургію. За його словами, хірургія - це перша і краща із медичних наук, дорогоцінний дарунок неба і вічне джерело слави. Хірургія пройшла тривалий та тернистий шлях. Нікому не відомо коли була проведена перша операція, але ще у первісному суспільстві люди полювали, воювали, отримували рани, які примітивно лікували. Перші відомості про хірургію ми можемо отримати лише із письмових джерел, які знаходять археологи. Таким першим джерелом виявилася камяна брила, яка була знайдена при розкопках древнього Вавілоу, і на якій клинописом були вибиті закони царя Хамурапі. В них було чітко означені розмір винагороди хірургу за успішно виконану операцію вільній людині і рабу та суворе покарання за смерть хворого після операції: «якщо хірург бронзовим ножем зробить розріз і після цього хворий помирає, то йому необхідно відрізати руку». Початкові основи хірургії були закладені лікарями стародавніх Індії, Єгипту, Китаю, Греції, Риму. Як відомо із папіруса Еберса у древньому Єгипті ще за 2 тисячі років до н.е. виконувалися різноманітні хірургічні операції (ампутації, трепанацію черепа, циркумпізію) для знеболення використовували настої кореня мандрагори або коноплі, для лікування ран використовували мед, вино, крокодилячий жир. У

стародавній Індії хірурги використовували до 120 металевих інструментів, кровотечі зупиняли за допомогою розпеченого заліза. Індійський метод пластики носа використовується до цього часу. Говорячи про хірургію стародавніх греків необхідно назвати відомого лікаря того часу Гіпократ (460-377 до н.е.), якого вважали нащадком древньогрецького бога медицини Асклепія. Гіпократ емпірично заклав основи наукової хірургії. Він розробив раціональні для того часу методи лікування ран, переломів, описав правець, спосіб вправлення вивиха плеча, лікування паропроктиту. Його відома сентенція з приводу лікування гнійників – «Ubi pus ibi incisio et evasuo» залишається актуальною і в наш час. Наскільки відповідально ставився Гіпократ до лікарської діяльності свідчить його вислів: *Vita brevis, ars longa, tempus praeseps, experimentum periculosum, iudicium difficile* (життя коротке, мистецтво довге, час скороминучий, рішення тяжке).

У древній греції розвиток медицини пов'язаний з іменами Корнеліуса Цельса (25р.до н.е. – 50 р.н.е.) та Клавдія Галена (130- 210 р.н.е.). Хоча Цельс не був лікарем в його працях стосовно медицини є опис накладення лігатури на судини при кровотечі, визначення 4 ознак запалення («*Notae verae inflammationis sunt quatuor: rubor, tumor, calor et dolor*»). Клавдій Гален був відомим хірургом, який добре знав анатомію, лікуючи гладіаторів. Він був лейблікарем імператора Рима, широко використовував кровопускання, для дренивання ран користувався трубками із золота або срібла. Мав хибне уявлення про лікування ран, вважав що всі рани повинні загоюватися через нагноєння, згідно цього відома його знаменита сентенція стосовно гною (*Pus bonum et laudabilum est*). У період середньовіччя хірургія не могла розвиватися, у зв'язку з заборонаю церквою оперативних методів лікування. В університетах того часу хірургія не викладалася, а лікарями вважалися лише терапевти. Офіційно хірурги отримали права лікарів лише у 1731 році, після відкриття французької хірургічної академії. Хірургія почала розвиватися лише в епоху відродження. Багато цінного зробив для цього французький хірург Амбруаз Паре. Він почав використовувати накладення лігатури для зупинки кровотечі замість припалювання розпеченим залізом, впровадив новий метод лікування вогнепальних ран, означив 5 основних задач хірургії, які актуальні і сьогодні. У військових походах Наполеона прославився французький лікар Д.Ж.Ларрей (D.G.Larrey) - один з засновників військово-польової хірургії (після Бородінської битви на протязі однієї доби він виконав 200 ампутацій кінцівок). Але ні досконала хірургічна техніка, ні глибокі знання анатомії, ні швидкість операцій не дозволили вирішити проблему знеболення. Ще на початку XIX сторіччя французький хірург А.Вельпо (A.Velpeau) висловив думку, що хірургічну операцію неможливо виконати без болю, що повне знеболення неможливе. Тому одним з самих великих досягнень XIX сторіччя, що поклало початок новій ері в хірургії, стало відкриття наркозу, тобто загального знеболення.

У 1844 році англійський стоматолог Х.Уеллс (H.Wells) використав для короткочасного наркозу при екстракції зуба закис азоту, який пізніше назвали "звеселяючий газ" (laughing gas). У 1846 році північноамериканський дантист Уільям Мортон (W.Morton) в м. Бостон вперше для видалення зуба використав ефірний наркоз. 16 жовтня 1846 року відбулася публічна демонстрація операції

видалення пухлини підщелепної залози під ефірним наркозом. Хворий під час операцій спав і зовсім не відчував болю. Ефірний наркоз проводив У. Мортон, операцію виконував головний хірург клініки Д. Уоррен. Ця дата вважається днем народження анестезіології. 4 листопада 1847 році шотландський професор гінеколог Джеймс Сімпсон (James Young Simpson) вперше використав на собі для наркозу хлороформ. Таким чином, в середині XIX сторіччя були апробовані і впроваджені в практику 3 класичні речовини для наркозу: закис азоту, ефір і хлороформ. Оперативні втручання можна було проводити без болю.

Незнання причин гнійних ускладнень операційних ран, сепсису, газової гангрени було не менш важливим фактором, який гальмував розвиток хірургії. Післяопераційний період перебігав дуже важко. Хворі часто рано помирали від госпітальної інфекції, газової гангрени. Післяопераційна смертність складала 80%. У госпіталях російської армії помирав кожний другий поранений. Англійський хірург Джозеф Лістер (J.LISTER - 1827-1912) розробив метод (1867) антисептики, що отримав широке визнання. У 1881 році віденський хірург Т.Більрот (T. Bilrot) - засновник сучасної абдомінальної хірургії - виконав успішну операцію резекції шлунку. Поряд з антисептикою почали впроваджувати асептику. Ернст фон Бергман і К. Шиммельбуш. У 1873 році - німецький хірург Ф.Есмарх для зупинки кровотечі запропонував використати джгут.

С.П Коломнін (1842-1886) під час сербо-турецької війни використовував метод антисептичного лікування ран Антисептичний метод розвивали у своїй практичній діяльності Н.В.Скліфосовський, М.С.Суботін (1843- 1913) У 1885 році М.С.Суботін організував асептичний операційний зал, встановив стерилізаційну піч.

У XIX сторіччі були здійснені успішні спроби переливання крові (J.Blandel, 1820; Г.С.Вольф, 1832; С.П.Коломнін, 1879). Наукове обґрунтування переливання крові розробив К.Ландштейнер (K.Landsteiner), який відкрив у 1901 році закон ізогемаглютинації і виділив 3 групи крові. Пізніше у 1907 році чеський вчений Я.Янський (J. Jansky) відкрив 4 групи крові

О.В.Вишневецький (1874-1948) відомий як пропагандист місцевої анестезії. У 1925 році ним розроблена техніка інфільтраційної та провідникової анестезії.

Історія хірургічних клінік. Першим навчальним накладом на Україні була Києво-Могилянська колегія, потім академія, в організації якої активну участь брав гетьман війська Запорізького П.К.Сагайдачний в 1622 році та митрополіт, учений Петро Могила (1597-1647).

У 1842 році при Петербурзькій військово-медичній академії на хірургічній госпітальній базі організована кафедра госпітальної хірургії (М.І. Пирогов)

На кафедрі факультетської хірургії вивчались питання типового перебігу хірургічних захворювань, на госпітальній хірургії ці ж патологічні процеси з атипичним перебігом. В інших цивілізованих країнах світу такого розподілу кафедр немає, кафедра одна - хірургічних хвороб.

Серед вітчизняних хірургів видатне місце у розвитку хірургії займає Пирогов М.І. (1810-1881). У 14 років він поступив на медичний факультет Московського університету. У 17 років був зарахований у Дерптський університет для підготовки до заміщення професорської посади. Через 5 років направлений в

Париж та Берлін для удосконалення з хірургії. У 1833 році захистив докторську дисертацію на тему "Перев'язка черевної аорти в експерименті" та отримує посаду завідуючого відділення хірургічної клініки Дерптського університету. У 1841 році призначений професором медико-хірургічної академії в Петербурзі, де у 1842 році організує кафедру госпітальної хірургії. У 1847 році виїжджає на театр військових дій на Кавказ, у 1854 році - в Севастополь, де вперше став застосовувати наркоз, гіпсові пов'язки, прийшов до висновку, що нагноєння ран виникає під впливом "міазматичних" ферментів для боротьби з якими використовував йод. Описав клініку травматичного шоку. Розробив методи сортування поранених при госпіталізації, їх евакуації, що знайшло відображення в книжці: "Начало общей военно-полевой хирургии" (1866 р).

Висока оперативна техніка М.Пирогова дозволила йому проводити операції надзвичайно швидко, ампутацію молочної залози, або розтин сечового міхура - за 2 хвилини, а остеопластичну ампутацію ступні за 8 хвилин. Після війни 1854-1856 рр. М.І.Пирогов був призначений попечителем спочатку Одеського, потім Київського навчального округу.

З 1866 року до кінця життя працював в с. Вишня, тепер Пирогове Вінницької області, з короткочасними поїздками на фронт під час франко-російської та російсько-турецької воєн.

Основні твори: "Хирургическая анатомия артериальных стволов и фасций" (1837)р., "Топографическая анатомия замороженных органов человеческого тела, сделанных в срезах".

Ним запропоновані оперативні втручання: перев'язка під'язикової артерії, кістково-пластична ампутація гомілки, трьохетапна на ампутація стегна та інші.

Як педагог, М.І.Пирогов вніс значний вклад у розвиток педагогічної науки, запропонував прогресивні дидактичні принципи підготовки спеціалістів.

Караваєв П.А. (1811-1892) - закінчив Казанський університет у 1831р. У 1838 році у Дерпті захистив докторську дисертацію. У 1840 році після організації медичного факультету при Київському університеті (відкритий у 1834р) очолив кафедру факультетської хірургії, якою завідував до кінця життя. Хірург широкого профілю. Один з перших (1847р) застосував наркоз

Основні роботи: "Курс оперативної хірургії" (1858р.), "Оперативна хірургія (1882р.)

Спілкувався ч МІ Пироговим, вважав себе його учнем. Користувався великою популярністю серед населення. До сьогодні зберігся вислів прихожан, які ішли на богомілья до Лаври: "їду у Київ богу помолитися, та Караваєву поклонитися"

Волкович М.М. (1858-1928) Народився у Чернігівській області. У 1882 р закінчив медичний факультет Київського університету. У 1903р. став професором кафедри госпітальної хірургії. Ним запропоновані оперативні втручання: резекція колінного суглоба, кістково-пластична операція при туберкульозі кісток ступні, гомілково-ступневого суглобу, пластичне закриття міхурово-піхвових фістул, розріз передньої черевної стінки при апендектомії

(1898р.), в 1894 р. вперше на Україні виконав операцію з приводу тиреотоксикозу.

Написав монографії «Апендицит», «Жовчнокам'яна хвороба», «Туберкульозний перитоніт» (1926 р.), "Пошкодження кісток та суглобів"(1928 р.). Запропонував шину для фіксації при переломах кісток верхньої кінцівки. У 1908 році організував Київське наукове хірургічне товариство та був його беззмінним головою.

Скліфосовський М В. (1836-1904). Народився в Херсоні. Закінчив медичний факультет Київського університету. У 1863 році захистив докторську дисертацію та до 1871 року працював професором Київського університету, потім завідувачим кафедри Петербурзької медико-хірургічної академії. З 1880 р до 1897 року завідував кафедрою факультетської хірургії Московського університету, після чого повернувся в Петербург на посаду директора інституту удосконалення лікарів. Будучи на пенсії, поселився в Яківцях біля м. Полтави. Консультував хворих у Полтавській міській лікарні, яка названа його іменем. М.В.Скліфосовський був талановитим хірургом, педагогом, вченим, організатором. Він проводив пропаганду методів антисептики та асептики. Розробляв актуальні питання захворювань органів черевної порожнини, лікування зобу, раку язика, мозкових гриж та інше. З 1880 р. був організатором Пироговських з'їздів та одним з ініціаторів міжнародних хірургічних конгресів.

Бурхливий розвиток хірургії мав місце у ХХ сторіччі і продовжує спостерігатися у ХХІ віці. Розвиток і досягнення хірургії зумовлені успіхами анестезіології, відкриттям антибіотиків, розвитком трансфузіології, мікробіології, імунології, розробкою і впровадженням нової діагностично-лікувальної апаратури (ендоскопічні апарати, лазери, ультразвукові апарати, комп'ютерні томографи тощо).

7. Ілюстративний матеріал.

Таблиці, слайди, відеофільми.

8. Запитання для контролю знань:

- 1) Дайте визначення поняття "Хірургія".
- 2) Вислів Сушрути про хірургію.
- 3) Закони царя Хамурапі стосовно хірургів.
- 4) Дайте визначення поняття "Лікарська етика", "Хірургічна деонтологія".
- 5) Розвиток хірургії у древній Греції.
- 6) Клятва Гіпократа, її екстраполяція на сучасну медичну практику.
- 7) Розвиток хірургії у древньому Римі.
- 8) Погляди Клавдія Галена на загоєння ран. Його відома сентенція про гній.
- 9) Які основні задачі для хірургії визначив Амбруаз Паре.
- 10) Історія хірургії до ХІХ століття
- 11) М.І.Пирогов і його роль в розвитку вітчизняної і світової хірургії.
12. Назвіть вітчизняні хірургічні школи.
13. Юридичні аспекти хірургічної діяльності.

9. Тестові запитання для контролю знань

- 1 Хірургія в перекладі з грецької мови:
 - а) рука, спритність;
 - б) лікування руками;
 - в) рука, дійство;
 - г) рука, знахарство;
 - д) цилюрництво.

- 2 Хірурги лікують із усіх захворювань:
 - а) 5%;
 - б) 15%;
 - в) 25%;
 - г) 35%;
 - д) 45%.

3. У древньому Вавілоні лікарями вважали тільки:
 - а) терапевтів;
 - б) інфекціоністів;
 - в) ендокринологів;
 - г) пульмонологів;
 - д) хірургів.

4. Гіпократ жив у:
 - а) I-II ст. до н.е.;
 - б) II-III ст. до н.е.;
 - в) III-IV ст. до н.е.;
 - г) IV-V ст. до н.е.;
 - д) V-IV ст. до н.е.

5. У древній Греції лікарі для лікування не використовували як ліки:
 - а) мед;
 - б) вино;
 - в) морську воду;
 - г) олії;
 - д) спирт.

6. Гіпократ не рекомендував:
 - а) готувати операційне поле;
 - б) дотримуватися чистоти при операціях;
 - в) стерилізувати інструменти до операції;
 - г) іммобілізувати кінцівку при переломах;
 - д) для співставлення відламків проводити витяжіння.

7. Авіцена жив і працював у:
 - а) VIII-IX ст. н.е.;
 - б) IX-X ст. н.е.;
 - в) X-XI ст. н.е.;
 - г) XI-XII ст. н.е.;
 - д) XII-XIII ст. н.е.

8. Перший вищий навчальний медичний заклад в Україні відкрито у місті:
- а) Київ;
 - б) Львів;
 - в) Харків;
 - г) Одеса;
 - д) Чернівці.
9. Офіційне визнання хірургії як науки відбулось з початком лекційної діяльності італійського хірурга Лафранши на медичному факультеті Сорбони у:
- а) 1319 р;
 - б) 1519 р;
 - в) 1719 р;.
 - г) 1919 р;
 - д) 1929 р.
10. У якому сторіччі хірургія була визнана як наука?
- а) у XVIII ст.
 - б) у XX ст.
 - в) у XVII ст.
 - г) у XVI ст.
 - д) у XXI ст.
11. Хто заклав початкові основи наукової хірургії?
- а) Гіпократ.
 - б) Цельс.
 - в) Гален.
 - г) Абу-Алі-Ібн-Сіна.
 - д) Демосфен.
12. Назвіть відомого лікаря древнього Риму:
- а) Амбруаз Паре;
 - б) Парацельс;
 - в) Гален;
 - г) Авіцена;
 - д) Гіпократ.
13. Хто був засновником воєнно-польової хірургії?
- а) М.І.Пирогов.
 - б) Більрот.
 - в) Фрідріх.
 - г) Ларрей.
 - д) Бергман.
14. Якими рисами не повинен володіти хірург за Бідлоо?
- а) Хірург повинен бути не надто молодим або старим.

- б) Хірург повинен добре вивчити теорію науки і мати досвід у своєму мистецтві.
 - в) Основою його моралі є піклування кожного про себе.
 - г) Хірург повинен мати розсудливий розум, гострий зір, бути здоровим і сильним.
 - д) Під час операції хірург повинен бути зовнішньо безжалісним, не сердитим, твердим.
15. Хто вперше ввів термін "деонтологія"?
- а) Оппель.
 - б) Белтрам.
 - в) Гіпократ.
 - г) Ніколаас Ван Тульпіус.
 - д) Арістотель.
16. Хто писав, що хірургія – це найперша і найголовніша із усіх медичних наук, дорогоцінний дарунок неба і вічне джерело слави?
- а) Древні єгиптяни (папірус Еберса).
 - б) Цар Хамурапі.
 - в) Сушрута.
 - г) Гіпократ.
 - д) М.І.Пирогов.
17. К. Цельс був:
- а) письменником;
 - б) філософом;
 - в) хірургом;
 - г) військовим лікарем;
 - д) лікарем рабів.
18. Вперше використав гіпсові пов'язки при переломах:
- а) М.І.Пирогов;
 - б) Авіцена;
 - в) Гіпократ;
 - г) А.Паре;
 - д) Бідлоо.
19. Вперше використав хлороформ для наркозу:
- а) М.І. Пирогов
 - б) У. Мортон
 - в) Д.Сімпсон
 - г) Г. Уеллс
 - д) Т. Більрот
20. Днем народження анестезіології вважається :
- а) 14 червня 1905 року
 - б) 12 травня 1832 року
 - в) 4 листопада 1847 року
 - г) 16 жовтня 1846 року

д) 10 квітня 1867 року.

10. Література для самопідготовки.

Основні:

1. Гостищев В.К. Общая хирургия. – М.: Медицина, 2015.-728С.
2. Деонтологія в медицині под ред. Б.В.Петровского. - М: Медицина, 1988. Т.2.
3. Догляд за хворими / Під ред. Ковальова О.М., Лісовий В.М., Шевченко С.І.- К.:»Медицина», 2010.-483С.
4. Загальна хірургія / Під ред. М.Д. Желіби, С.Д.Хіміча., І.Д. Герича - К.: «Медицина», 2010. – 448 С.
- 5.Петров В.С. Общая хирургия.-С.-Петербург,- 2014.– 832 С.
6. Черенько П., Ваврик Ж.М. Загальна хірургія. 1999.- 654С.

Додаткові:

1. Butyrsky A. General surgery /The manual.- Simpheropol: publishers CGMU, 2004.- 478 p.
2. Gostishchev V.K. General surgery /The manual. – М.: GEOTAR-MED, 2003. – 220p.
3. Kushnir R. Ya. General surgery /Lectures.- Ternopil, Ukrmedknyha, 2005.- 308 p.
4. Oxford handbook of clinical surgery / Edited by G.R. Mc Latchie, D.J. Leaper, 2002.- 930 p
5. Surgery: Text-book for English medium medical students / S.I. Shevchenko, O.A. Tonkoglas, I.M. Lodyana, R.S. Shevchenko. – Kharkiv: KSMU, 2001. – 344p.

